

TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİNDE MANEVİ BAKIMLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR: SİSTEMATİK BİR ANALİZİ

Abdullah DAĞCI¹

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, sağlık hizmetlerinde, 2004 ile 2018 yılları arasında Türkiye'de yapılmış manevî bakımla ilgili araştırmaları gözden geçirmektir. Yapılan araştırmalara ulaşmak için veri tabanları taranmış ve sadece maneviyat ve manevî bakım ile doğrudan ilişkili olarak sağlık hizmetlerinde yapılan araştırmalar dikkate alınmıştır. Bu araştırmalar yıllara, araştırma türlerine ve veri toplama tekniğine göre dağılımları incelenmiş ve örneklem grupları ve çalışmalarda kullanılan ölçekler bakımından sistematik olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, sağlık hizmetlerinde yapılan maneviyat ve manevi bakımla ilgili 80 araştırmaya ulaşılmıştır. Bunlardan 51'i uygulamalı 29'i ise teoriktir. 4 farklı örneklem grubu üzerinde yapılan uygulamalı araştırmalardan 24'ü sağlık çalışanı, 10'u hastalar, 14'ü sağlık hizmetleriyle ilgili eğitim veren öğretim elemanları ile onların öğrencileri ve 3'ü de hasta yakınları üzerinde yapılmıştır. Uygulamalı araştırmaların 41'i ölçek kullanan nicel araştırma ve 10'u görüşme formundan yararlanan nitel araştırmadır. Nicel araştırmalarda ise 8 farklı ölçek kullanılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre bu zaman periyodunda, konuyla ilgili yapılan araştırmaların yıllık dağılımında dalgalanmalar olmasına rağmen, her bir yıla düşen araştırma sayısı bakımından bir artış vardır. Uygulamalı araştırmalar, teorik araştırmalarının yaklaşık iki katıdır. Uygulamalı araştırmaların büyük çoğunluğu ölçek kullanmışken, örneklem olarak en fazla sağlık çalışanları tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık hizmetleri, maneviyat, manevî bakım, maneviyat araştırmaları, sistematik analiz.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, adagci@ankara.edu.tr

THE RESEARCHES RELATED TO SPIRITUAL CARE ON HEALTH SERVICES IN TURKEY: A SYSTEMATIC ANALYSIS

ABSTRACT

This study aims to give an overview of health services researches published on spiritual care from 2004 to 2018, Turkey. To reach the studies, databases were searched and took studies into consideration, which are directly associated with spirituality and spiritual care in health services. These studies were overviewed with regards to distribution of years, study types and data collecting techniques, and then those sampling groups and scales were systematically reviewed.

According to the study findings, 80 studies, relating to spirituality and spiritual care in health services, were concluded. 51 of them are empirical and 29 are theoretical. In the empirical studies, researches were done on four different sampling groups in which 24 for health service workers, 10 for patients, 14 for faculty members and/or students, and 3 for relatives of patients. 41 of the empirical are quantitative with scales and 10 are qualitative with interview forms, while 8 different scales were used in the quantitative studies.

According to the study results, in the period, fluctuations in yearly distributions of the related studies were seen, however, there is an increasing in study numbers per year. The empirical studies were nearly doubled the theoretical. Majority of empirical studies used scales, while the most preferred sampling group was health services workers.

Keywords: Health services, spirituality, spiritual care, spirituality studies, systematic analysis.

1.Giriş

Türkiye’de son yıllarda sağlık hizmetlerinde manevî bakım uygulamalarında artış gözlenmektedir. Hem sağlık alanında hem de din bilimlerinde maneviyat ve manevi bakıma olan bu ilgi her geçen gün artmaktadır. Önceleri manevî bakıma yaklaşım, sadece ölüme yakın olan hastalar için söz konusu iken günümüzde bu yaklaşımın alanı, her türlü hastayı, hasta yakınını, sağlık hizmetleri çalışanı ve sağlık hizmetleri eğitimi veren hocaları ve öğrencileri de kapsar hale geldi. Hem bakım veren sağlık çalışanlarına hem de bakım alan hastalara pozitif yansımaları olduğu için, artık hastaların sosyo-kültürel ve dinî-manevî arka planının önemi daha da arttı. Dolayısıyla, konuyla ilgili yapılan araştırmaları gözden geçirmek, hem sağlık sektöründe çalışanlara ve konuyla ilgili bilimsel çalışma yapanlara katkı sağlayabilir hem de hasta yakınlarının hastaya destek olmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle araştırmamızın amacı, Türkiye’de sağlık hizmetlerinde yapılan maneviyat ve manevî bakımla ilgili araştırmaları sistematik bir şekilde incelemektir.

2.Yöntem

Araştırmamız, sağlık hizmetlerinde maneviyat ve manevî bakımla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezleri, sempozyum ve kongre bildirileri, kitap bölümleri, derleme çalışmaları ve araştırma makaleleri ile sınırlandırılmıştır. İlgili çalışmalara ulaşmak amacıyla sistematik bir kaynak taraması yapıldı. Verileri elde ederken kaynak olarak scholar.google.com.tr, blackwellreference.com, eds.b.ebscohost.com, jstor.org, webofknowledge.com, tez.yok.gov.tr, isam.org.tr, dergipark.gov.tr ve ulakbim.tubitak.gov.tr veri tabanları kullanıldı. Kaynak taraması yaparken “sağlık hizmetleri, manevî bakım/spiritual care, maneviyat/spirituality, Türkiye” kelimeleri kullanılmıştır. Ardından ulaşılan bütün kaynaklar, Türkiye’de sağlık

hizmetlerinde maneviyat ve manevî bakım konusunu temele alan araştırmalarla sınırlı tutulması kriteri bakımından kontrol edildi. Kaynak seçimi yaparken, öncelikle çalışmanın başlığı okunmuş, ardından özet kısmı incelenmiş ve son olarak da çalışmanın bütün içeriğine göz atılmıştır. Ulaşılan çalışmaları arasındaki sağlık hizmetlerinde maneviyat ve manevî bakıma dolaylı olarak yer veren araştırmalar, çalışma dışında tutulmuştur. Elde edilen ilgili araştırmalar bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Böylece sağlık hizmetlerinde manevî bakımla ilgili doğrudan kaç araştırma yapıldığı, bunların yıllara, araştırma türlerine ve veri toplama türüne göre dağılımı, araştırma yapılan örneklem grupları ve kaç çeşit ölçek kullanıldığı tespit edilmiştir. Hangi kaynakların çalışmamıza dâhil edileceğine karar verme sürecinde ise hem sağlık hizmetleri hem de din psikolojisi alanlarında yer alan iki alan uzmanından destek alınmıştır.

3.Bulgular

Online veri tabanları üzerinden yapılan kaynak taramasından sonra, ilk olarak, ulaşılan araştırmalardan ilgisiz olanlar çıkarılmıştır. Ardından doğrudan ilgili olan araştırmalar tespit edildikten sonra, araştırmalar yıllara göre sıralanmıştır. Daha sonra hem bu araştırmaların uygulamalı mı yoksa teorik mi yapıldığına göz atılmıştır hem de uygulamalı araştırmalarda nicel yoksa nitel bir yol mu takip edildiği incelenmiştir. Son olarak, bu uygulamalı araştırmalardaki örneklem grupları ve kullanılan ölçekler tespit edilmiştir. Kaynak tarama sonucunda, 80 tane araştırmaya ulaşılmış ve bu araştırmalarla ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Konuyla ilgili kaynaklara ilişkin bilgiler

Araştırmaların Künyeleri	Araştırma Türü	Veri Toplama Tekniği	Örneklem Grubu
1.Ergül & Bayık 2004; Hemsirelik ve manevî bakım	Teorik	-	-
2.Aştı vd 2005;Cerrahi hemşirelik bakımının manevî boyutu	Teorik	-	-
3.Özdoğan 2006; İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji	Teorik	-	-
4.Sütü, 2006; Y oğun bakımda yatan çocuk hastaların annelerinin manevî bakım gereksinimleri	Uygulamalı	Nitel	Hasta yakınları
5.Ergül & Temel 2007; Maneviyat ve manevî bakım derecelendirme ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
6.Çetinkaya vd 2007; Spiritüel bakım ve hemsirelik	Teorik	-	-
7.Seyyar 2008; Bakıma muhtaç özürlülere dönük manevî bakım uygulamaları	Teorik	-	-
8.Demir vd 2008; Patients' lived experiences of excisional breast biopsy: a phenomenological study	Uygulamalı	Nitel	Hastalar

9. Arslan & Sener 2009; Stigma, spiritualite ve konfor kavramlarının Meleis' in kavram geliştirme sürecine göre idelenmesi	Teorik	-	-
10. Dedeli & Karadeniz 2009; Kanser ağrısının kontrolü ile psikososyal-spiritüel modelin birleştirilmesi	Teorik	-	-
11. Yılmaz & Okyay 2009; Hemşirelerin maneviyat ve manevî bakıma ilişkin görüşleri	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
12. Özdoğan 2010; Hastalıklara manevî-psikolojik bakış	Teorik	-	-
13. Horozcu 2010; Tecribî araştırmalar ışığında dindarlık ve maneviyat ile ruhsal ve bedensel sağlık arasındaki ilişki	Teorik	-	-
14. Kostak vd 2010; Hemşire ve ebelerin maneviyat ve manevî bakıma ilişkin düşünceleri	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
15. Daştan ve Buzlu 2010; Meme kanseri hastalarında maneviyatın etkileri ve manevî bakım	Teorik	-	-
16. Kiper vd 2011; Yaşam sonu bakıma farklı dinlerden bakış	Teorik	-	-
17. Yılmaz 2011; Holistik bakımın bir boyutu: spiritualite, doğası ve hemşirelikle ilişkisi	Teorik	-	-
18. Özbasaran vd 2011; Turkish nurses' perceptions of spirituality and spiritual care	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
19. Karataş 2011; Evde bakım hizmeti sunan aile bireyi bakıcıların moral ve manevî değerlerinin başa çıkmadaki etkisi	Uygulamalı	Nitel	Hasta yakınları
20. Güz 2012; Religious and spiritual practices among patients with cancer	Uygulamalı	Nitel	Hastalar

21. Turan & Karamanoğlu, 2012; Determining intensive care unit nurses' perceptions and practice levels of spiritual care in Turkey	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
22. Mollaoglu, 2013; Hastane hizmetleri bağlamında manevî bakım: New York Healthcare Chaplaincy örneği	Teorik	-	-
23. Çetinkaya vd 2013; Nurses' perceptions of spirituality and spiritual care	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
24. Uğurlu 2014; Hemşirelikte manevî bakımın uygulanması	Teorik		
25. Yılmaz & Güler 2014; The efficacy of integrating spirituality into undergraduate nursing curricula	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
26. Mankan vd 2014; Hemşirelik öğrencilerinin dua etmeye ilişkin görüşleri	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
27. Kavas & Kavas 2014; Manevî destek ölçeği: geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
28. Çelik vd 2014; Hemşirelerin maneviyat ve manevî bakımı algılama düzeyleri ve etkileyen bazı faktörlerin belirlenmesi	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
29. Yazgan 2014; Kemoterapi alan kanser hastalarında dinî inanç ve maneviyatın depresyon düzeyi ve yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesi	Uygulamalı	Nicel	Hastalar

30. Bulut vd 2014; Bir sağlık bilimleri fakultesinde okuyan hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevî bakıma ilişkin düşünceleri	Uygulanmalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
31. Mankan vd 2014; Hemşirelik öğrencilerinin manevî bakıma ilişkin görüşleri	Uygulanmalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
32. Eğlence vd 2014; Hemşirelerin maneviyat ve manevî bakım hakkındaki bilgilerinin değerlendirilmesi	Uygulanmalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
33. Kavak vd 2014; Hemşirelerin manevî bakıma ilişkin görüşleri	Uygulanmalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
34. Kavas & Kavas 2014; “Hastalarda manevî bakım ihtiyacı” konusunda doktor, ebe ve hemşirelerin manevî destek algısının belirlenmesi: Denizli örneği	Uygulanmalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
35. Aydın 2015; Hadislerde hastalara yönelik manevî destekler	Teorik	-	-
36. Koçak 2015; Çocuk hastalara ve yakınlarına uygulanan manevî bakım (Hollanda örneği)	Teorik	-	-
37. Dedeli vd 2015; Assessing the Spiritual Needs and Practices of Oncology Patients in Turkey	Uygulanmalı	Nicel	Hastalar
38. Aksoy 2015; Hemşirelik öğrencilerinin maneviyat ve manevî bakımı algılayışı	Uygulanmalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler

39. Han 2016; Diyanet işleri başkanlığının hastanelerde yürüttüğü manevî destek hizmetleri	Teorik	-	-
40. Aydın 2016; Manevî destek bağlamında Hz. Peygamber'in hastalara yaklaşımı	Teorik	-	-
41. Bahçekapılı 2016; Biyopsikososyal açıdan dinin engellilik ve farklı sağlık problemleri üzerindeki etkisi	Teorik	-	-
42. Şahin & Özdemir 2016; Spirituality and spiritual care: a descriptive survey of nursing practices in Turkey	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
43. Kalkın vd 2016; An Investigation of the perceptions and practices of nursing students regarding spirituality and spiritual care	Uygulamalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
44. Uğurlu vd 2016; Evaluation of nurses' spirituality and perceptions of spiritual care	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
45. Eksi vd 2016; Spirituality in psychotherapy settings: a phenomenological inquiry into the experiences of Turkish health professionals	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
46. Ülker 2016; Yaşlı hastaya bakım veren aile üyelerinin yaşamın sonuna ilişkin kişisel tercihleri	Uygulamalı	Nicel	Hasta yakınları
47. Esender 2016; Sağlık çalışanlarının maneviyat ve manevî bakım algısı: İstanbul örneği	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları

48.Kacmaz 2016; Psikiyatri hastalarına bakım veren hemşirelerin bakım odaklı hemşire-hasta etkileşim düzeylerinin incelenmesi	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
49.Uygur 2016; Hemşirelerin spiritüalite ve spiritüel bakım algısını belirlemesi ve iş doyumunu ile arasındaki ilişkinin incelenmesi	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
50.Yılmaz 2016; Bibliyoterapinin hastalara manevî bakım yöntemi olarak uygulanması	Uygulamalı	Nitel	Hastalar
51.Gönenç vd 2016; Hemşirelerin ve ebelerin manevî bakıma ilişkin görüşleri	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
52.İnce & Akhan 2016; Öğrenci hemşirelerin maneviyat ve manevî bakıma ilişkin algıları	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
53.Okan & Eksi 2017; Logoterapide maneviyat	Teorik	-	-
54.Kılınçer 2017; Manevî danışmanlık ve rehberlik (MDR) üzerine: psikoloji, ilahiyat ve tıp alanlarında maneviyat ve MDR algısı	Teorik	-	-
55.Özkan 2017; Hastanelerde sunulan manevî danışmanlık ve rehberlik hizmetleri üzerine bir araştırma	Teorik	-	-
56.Koç 2017; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hastanelerdeki manevî danışmanlık ve rehberlik hizmetleri (1995-2015): sınırlılıklar ve bir eğitim programı önerisi	Teorik	-	-
57.Doğan 2017; Hastane örneği üzerinden manevî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine genel bir bakış	Teorik	-	-
58.Boztilki & Ardiç 2017; Maneviyat ve sağlık	Teorik	-	-

59. Çınar vd 2017; Spiritüalizm ve hemşirelik: Yöğun bakım hastalarında spiritüel bakımın önemi	Teorik	-	-
60. Erenoğlu vd 2017; Hemşirelik bakımında unutulmuş/ihmal edilen bütünsel bir alan: maneviyat	Teorik	-	-
61. Erişen & Sivrikaya 2017; Manevî bakım ve hemşirelik	Teorik	-	-
62. Gürdoğan vd 2017; Nurses' perceptions of spiritual care and attitudes toward the principles of dying with dignity: A sample from Turkey	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
63. Arlı vd 2017; An Investigation of the relationship between nurses' views on spirituality and spiritual care and their level of burnout	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
64. Kılınçer 2017; Tıp, psikoloji ve ilahiyat öğrencilerinin Türkiye'deki manevî danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
65. Çoban vd 2017; Reliability and validity of the spiritual caregiving scale in a Turkish population	Uygulamalı	Nitel	Öğrenciler
66. Yazgan & Demir 2017; Factors affecting the tendency of cancer patients for religion and spirituality: a questionnaire-based study	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
67. Alendar vd 2017; The effect of spiritual care on stress levels of mothers in NICU	Uygulamalı	Nitel	Hastalar
68. Bakır vd 2017; Spiritual experiences of Muslim critical care nurses	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları

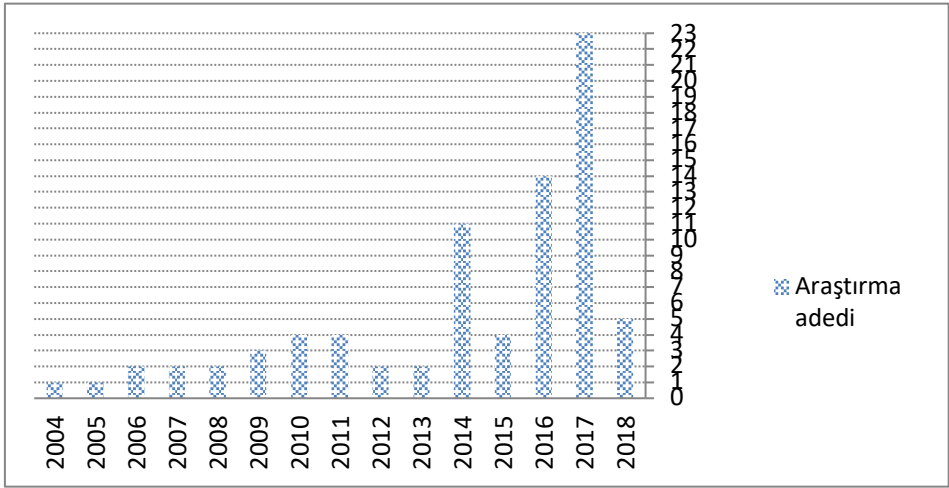
69. Şimşir vd 2017; Omurluk felci geçiren bireylerin yaşamında din ve maneviyat: travma ile başa çıkmadan travma sonrası manevî gelişime yolculuk	Uygulamalı	Nitel	Hastalar
70. Çakıroğlu 2017; Algılanan örgütsel maneviyatın psikolojik sözleşmeye etkisi: Sağlık çalışanları üzerine bir araştırma	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
71. Oluzoğlu 2017; Onkoloji hastalarının manevî bakım gereksinimlerini belirlemeye yönelik ölçeğin geliştirilmesi	Uygulamalı	Nicel	Hastalar
72. Uçar 2017; Yaşlılarda yaşam kalitesi ile spirüalite (maneviyat) arasındaki ilişki	Uygulamalı	Nicel	Hastalar
73. Durgun 2017; Hastanelerde bakım hizmeti veren meslek elemanlarının manevî bakıma ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi	Uygulamalı	Nicel	Sağlık hizmetleri çalışanları
74. Pour & Özvurmaz 2017; Hemşirelik ve ebelik intörn öğrencilerinde manevî bakıma yönelik algı ve uygulama modelinin değerlendirilmesi	Uygulamalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
75. Midilli vd 2017; Hemşirelik öğrencilerinin manevî bakıma ilişkin görüş ve uygulamaları	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
76. Kaya 2018: Sağlık hizmetleri bağlamında manevî bakım	Teorik	-	-
77. Dağhan vd 2018; Psychometric evaluation of the turkish form of the spiritual care competence scale	Uygulamalı	Nicel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler

78. Dağhan 2018; Nursing students' perceptions of spirituality and spiritual care; an example of Turkey	Uygulamalı	Nitel	Öğretim elemanları ve/veya öğrenciler
79. Demirbağ & Özkan 2018; Interventions by hospital nurses for the spiritual needs of patients in the eastern black sea region of turkey	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları
80. Ercan vd 2018; Bir üniversite hastanesinde yataklı servislerde çalışan hemşirelerin maneviyat ve manevî bakıma ilişkin algıları	Uygulamalı	Nitel	Sağlık hizmetleri çalışanları

Tablo I, sağlık hizmetlerinde maneviyat ve manevî bakım ile yapılan araştırmaların künyelerini, araştırma türlerini, veri toplama tekniklerini ve örneklem gruplarını göstermektedir. Bunların ayrıntıları ile ilgili bulguların grafiklere yansıtılmış hali, frekans ve yüzde olarak verilmiştir.

3.1.Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

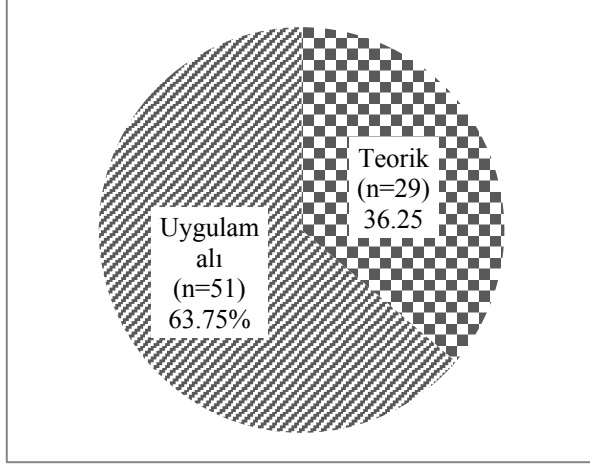
Grafik I: Konuyla ilgili kaynakların yıllara göre dağılımı

Sağlık hizmetlerinde yapılan maneviyat ve manevî bakımla ilgili çalışmalar, yıllara göre dağılım bakımından incelenmiştir. Grafik I, çalışmaların yıllara göre dağılımını göstermektedir. Buna göre, 2014 yılına kadarki süreçte, bir yılda en fazla 4 çalışma yapılmışken, 2014 yılında bu sayı bir anda 11'e yükselmiştir. Araştırma sayısı 2015'te biraz gerileyerek 4'e dūřmüřken 2016'da tekrar büyük bir artışla 14'e çıkmış ve 2017'de en yüksek rakam olan 23'e ulaşmıştır. 2018'in ilk yarısında ise sadece 5 çalışmaya rastlanmıştır. Sonuç olarak, yapılan araştırma sayılarında yıllara göre bir dalgalanma mevcutken, en çok sayıda çalışma 2017 yılında yapılmıştır.

3.2.Araştırmaların Türlerine Göre Dağılımı

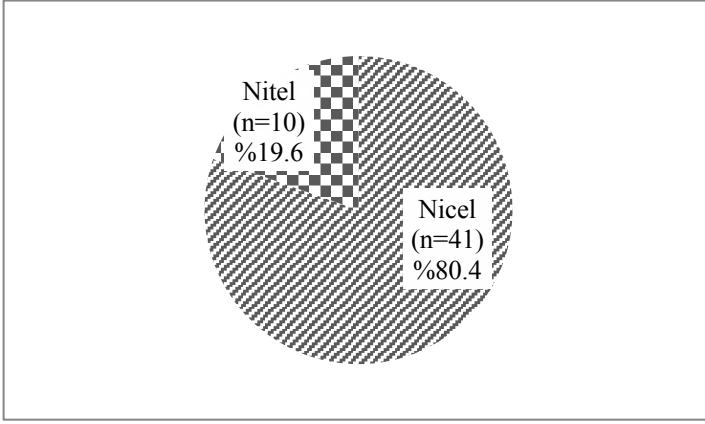
Grafik II: Konuyla ilgili kaynakların, araştırma türlerine göre dağılımı

Yapılan araştırmalarda hangi yaklaşımın izlendiğinin tespit edilmesi, araştırmaların temel bakış açısı hakkında fikir verebilir. Bilimsel araştırmalarda temel/teorik araştırma ve uygulamalı araştırma olarak iki tür paradigma takip edilir (Karasar, 2009: 22-43). Grafik II, söz konusu periyotta yapılan araştırmaların bu iki paradigma bakımından dağılımını göstermektedir. Bu araştırmalardan 51'i uygulamalı ve 29'u ise teorik olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, uygulamalı araştırmalar teorik araştırmaların iki katından biraz azdır

3.3.Uygulamalı Araştırmaların Veri Toplama Tekniği Açısından Dağılımı

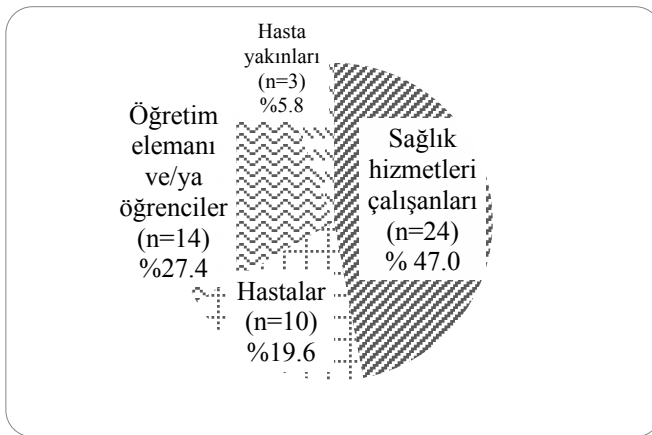
Grafik III: Konuyla ilgili kaynakların veri toplama tekniğine göre dağılımı

Bir araştırmayı analiz etmenin yollarından biri de, veri toplama tekniği bakımından incelemektir. Grafik III, araştırmaların veri toplama tekniği bakımından dağılımını göstermektedir. Söz konusu yıllarda yapılan 51 uygulamalı araştırmanın 41'i ölçekler kullanılarak, nicel yöntemle yapılmışken, sadece 10'u görüşme formları aracılığıyla, nitel yöntemle yapılmıştır. Dolayısıyla, nicel araştırmalar yaklaşık olarak nitel araştırmaların dört katıdır.

3.4.Uygulamalı Araştırmaların Örneklem Grupları

Grafik IV: Konuyla ilgili kaynaklarda kullanılan örneklem gruplarının dağılımı

Uygulamalı araştırmalarda verilere ulaşmak için bir örneklem seçilir. Eğer nicel bir çalışma yapılacak ise bu sayı yüksek miktarlara ulaşırken; nitel bir çalışma ise nicel çalışmaya nazaran çok daha az katılımcı ile gerçekleştirilir. Bu bağlamda söz konusu çalışmalar, örneklem grupları açısından değerlendirilmiştir. Grafik IV, üzerinde araştırma yapılan bu örneklem gruplarının dağılımını göstermektedir. Uygulamalı olarak yapılan 51 araştırmadan 24'ü sağlık çalışanları (hemşire, ebe, doktor, hasta bakıcı), 10'u hastalar, 14'ü sağlık hizmetleri eğitimi veren üniversite birimlerindeki öğretim elemanı ve/ya öğrenciler ve 3'ü de hasta yakınları ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırmalarda dört farklı örneklem grubu kullanılmış ve örneklem gurubu olarak en çok sağlık çalışanları seçilmiştir.

3.5. Nicel Araştırmalarda Kullanılan Ölçekler

Yapılan nicel araştırmalarda, geçerlik ve güvenilirliği yapılan ölçekler kullanılması, daha geçerli ve güvenilir veriler elde edilmesine imkan sağlar. Yapılan araştırmalar, kullanılan ölçekler bakımından incelenmiş ve 8 farklı ölçek kullanıldığına ulaşılmıştır. Bu ölçekler hakkında detaylı bilgiler aşağıda verilmiştir.

3.5.1. Maneviyat ve Manevî Bakım Ölçeği (Spirituality and Spiritual Care Rating Scale): McSherry ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkiye'deki geçerlik güvenilirlik çalışmaları Ergül ve Temel (2007) tarafından yapılmıştır. 17 maddeden oluşan bu ölçek, *maneviyat ve manevî bakım, dindarlık ve bireysel bakım* olmak üzere üç boyutludur.

3.5.2. Manevî Bakım Yeterlik Ölçeği (Spiritual Care-Competence Scale): Leeuwan ve diğerleri (2009) tarafından geliştirilen bu ölçek *manevî bakımı değerlendirme ve uygulama, manevî bakım kalitesini profesyonelleştirme ve geliştirme, kişisel destek ve hasta rehberliği, profesyonellere yönlendirme, hastanın*

maneviyatına yönelik tutumlar ve iletişim olmak üzere beş boyuttan oluşur. Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, Dağhan ve diğerleri (2018) tarafından yapılmıştır.

3.5.3. Manevî Destek Algısı Ölçeği: Kavas ve Kavas (2014) tarafından geliştirilen bu ölçek, 16 maddeden oluşur.

3.5.4. Manevî Yönelim Ölçeği: Kasapoğlu (2015) tarafından geliştirilen bu ölçek, tek boyuttan ve 16 maddeden oluşmaktadır.

3.5.5. Manevî Bakım Gereksinimleri Ölçeği: Otuzoğlu (2017) tarafından geliştirilen 24 maddelik bu ölçek; *inanç ve manevî uygulamalar, yaşamın sonuna kadar huzur ve güven içinde olma, yakınların sevgi ve desteği ile sağlığı konusunda bilgilendirilme* olmak üzere 4 alt boyuttan oluşur.

3.5.6. Manevî Bakım-Verme Ölçeği (Spiritual Care-Giving Scale): Tiew ve diğerleri (2012) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çoban ve diğerleri (2017) tarafından yapılmıştır. 35 maddelik bu ölçek; *manevî bakımın genel özellikleri, maneviyata bakış açısı, manevî bakımı tanımlama, manevî bakım uygulamaları, manevî bakım uygulamaları ve manevî bakım tutumları* olmak üzere 5 boyuttan oluşur.

3.5.7. Hastaların Manevî İhtiyaçlarını Değerlendirme Ölçeği (Patients' Spiritual Needs Assessment Scale): Galek ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen bu ölçek 24 maddeden oluşur. Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Dedeli ve diğerleri (2015) tarafından yapılan bu ölçeğin 6 alt boyutu vardır: *kutsallık, güzelliği idrak etme, anlam ve amaç, sevgi ve ait olma, ölüm ve çözülme, olumluluk/şükür/umut/barış*.

3.5.8. Manevî Bakım Algıları ve Uygulamaları Ölçeği (Spiritual Care Perceptions and Practices Scale): Chan ve diğerleri

(2006) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Turan ve Karamanoğlu (2012) tarafından yapılmıştır. 12 maddeden oluşan bu ölçeğin, *hemşirelerin manevî bakıma yönelik algıları ve hemşirelerin manevî bakım uygulamaları* olmak üzere iki alt boyutu vardır.

Diğer yandan, kullanılan ölçekler bakımından incelendiğinde çalışmalarda, *Maneviyat ve Manevî Bakım Ölçeği 23*, *Manevî Destek Algısı Ölçeği 6* ve *Manevî Bakım-Verme Ölçeği 2* defa kullanılmıştır. Diğer ölçeklerden ise sadece birer defa faydalanılmıştır.

4.Sonuç

Araştırma sonucunda, sağlık hizmetlerinde maneviyat ve manevî bakımla ilgili 80 araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalardan 51'i uygulamalı 29'i ise teorik olarak yapılan araştırmalardır. 4 farklı örneklem grubu üzerinde yapılan uygulamalı araştırmalardan 24'ü sağlık çalışanı, 10'u hasta, 14'ü sağlık hizmetleri eğitimi veren eğitim kurumlarındaki öğretim elemanları ve/ya öğrenciler ve 3'ü de hasta yakınları üzerinde yapılmıştır. Uygulamalı yapılan araştırmaların 41 tanesi ölçek kullanarak nicel olarak yapılmışken 10 tanesi görüşme formundan yararlanarak nitel olarak yapılmıştır.

Araştırmamızın sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

- Sağlık alanında manevî bakıma olan ilgi 2014 yılından sonra artmaya başlamıştır.
- Uygulamalı çalışmalar teorik çalışmaların iki katından biraz azdır.
- Çalışma grubu olarak 4 çeşit örneklem üzerinde çalışmalar yapılmıştır: Sağlık çalışanı, hasta, hasta yakını, öğretim üyeleri ve/ya sağlık öğrencileri.

- Nicel yayın sayısı nitel yayın sayısının yaklaşık olarak dört katı kadardır.
- Araştırmalarda manevî bakımla ilgili 8 farklı ölçek kullanılmıştır.
- Hastalara uygulanan bir manevî bakım modeli/programına ulaşılamamıştır.
- Çalışmalar anlık çalışmalar olup zamana yayılmış bir çalışmaya ulaşılamamıştır.
- Söz konusu araştırmaların sonuçlarında, manevî bakımın bir gereklilik olduğu ifade edilmesine rağmen, manevî bakımın nasıl yapılacağı ile ilgili sınırlı bir bilgi verilmiştir.
- Sağlık hizmetleri ve ilahiyat disiplinlerinde çalışan akademisyenler tarafından birlikte yapılmış herhangi bir disiplinler arası çalışmaya rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Chan MF, Chung LYF, Lee ASC, Wong WK, Lee GSC, Lau CY, Lau WZ, Hung TT, Liu ML, Ng JWS. (2006). Investigating spiritual care perceptions and practice patterns in Hong Kong nurses: Results of a cluster analysis. *Nurse Education Today* 26: 139–150.
- Çoban, G. İ., Şirin, M., & Yurttaş, A. (2017). Reliability and validity of the spiritual care-giving scale in a Turkish Population. *Journal of Religion and Health* 56(1): 63-73.
- Daghan, S., Kalkim, A., & Midilli, T. S. (2018). Psychometric evaluation of the Turkish form of the spiritual care competence scale. *Journal of Religion and Health*, 1-14. doi.org/10.1007/s10943-018-0594-2.
- Dedeli, O., Yildiz, E., & Yuksel, S. (2015). Assessing the spiritual needs and practices of oncology patients in Turkey. *Holistic Nursing Practice* 29(2): 103-113.
- Ergül S, Temel A. B (2007). Validity and reliability of 'The spirituality and spiritual care rating scale' Turkish version. *Journal of Ege University School of Nursing* 23: 75–87.
- Galek K, Flannelly KJ, Vane A, Galek RM. (2005). Assessing a patient's spiritual needs. *Holist Nurs Pract* 19(2): 62-69.
- Karasar Niyazi (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yay.
- Kasapoğlu, F. (2015). Manevî yönelim ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16(3): 51-68.

- McSherry W, Draper P, Kendrick D. (2002) The construct validity of a rating scale designed to assess spirituality and spiritual care. *International Journal of Nursing Studies* 39: 723-734.
- Otuzoğlu, M. (2017). Onkoloji hastalarının manevî bakım gereksinimlerini belirlemeye yönelik ölçeğin geliştirilmesi. *Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi.
- Tiew, L. H., & Creedy, D. K. (2012). Development and preliminary validation of a composite spiritual care-giving scale. *International Journal of Nursing Studies* 49: 682–690.
- Turan, T., & Yavuz Karamanoğlu, A. (2013). Determining intensive care unit nurses' perceptions and practice levels of spiritual care in Turkey. *Nursing in Critical Care* 18(2): 70-78.
- Van Leeuwen, R., Tiesinga, L. J., Middel, B., Post, D., & Jochemsen, H. (2009). The validity and reliability of an instrument to assess nursing competencies in spiritual care. *Journal of Clinical Nursing* 18: 2857–2869.